

Т. П. Гітис

канд. екон. наук

ORCID 0000-0002-4992-8438,

Є. В. Романенко,

Т. О. Однораленко

Донбаська державна машинобудівна академія, м. Краматорськ

ВИЗНАЧЕННЯ ТА ДОСЛІДЖЕННЯ ОБ'ЄКТИВНИХ ОБМЕЖЕНЬ РЕАЛІЗАЦІЇ СТРАТЕГІЇ СТАЛОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ В ЕКОНОМІЧНОМУ АСПЕКТІ

Постановка проблеми. Проблеми, що пов'язані з забезпеченням сталого розвитку України, посідають вагомe місце в теоретичній і практичній діяльності українського суспільства та суб'єктів державного управління, як і переважної більшості країн світу. Реалізація цілей стратегії сталого розвитку є гарантом забезпечення стійкого економічного й соціально-політичного відродження держави.

Незважаючи на значущість процесу сталого розвитку, в Україні спостерігається його гальмування. Так, результати наукових досліджень дають підстави констатувати, що досвід із розроблення та реалізації комплексних і цільових програм, а також стратегій управління різними сферами економічної діяльності на перспективу свідчать, що до цього часу вони виконуються максимум лише на 30%. При цьому визначені в їх межах показники та цілі не досягнуті, а завдання не завершені [1].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження проблем реалізації цілей сталого розвитку України та шляхів їх подолання розглядається в працях таких науковців, як Б.В. Буркинський, І.К. Бистряков, Т.П. Галушкіна, З.В. Герасимчук, С.І. Дорогунцов, Б.М. Данилишин, М.З. Згуровський, Ю.В. Карпенко [2], В.С. Кравців, Л.Ц. Масловська, Б.Є. Патон [1], Д.В. Солоха [3], В.М. Трегобчук, Ю.Ю. Туниця, С.К. Харічков, В.Я. Шевчук, В.О. Шубравська, М.Г. Чумаченко та ін.

На даний час у Верховній Раді зареєстрований проект закону «Про Стратегію сталого розвитку України до 2030» [4], у якому пропонується закріпити на законодавчому рівні сім стратегічних цілей сталого розвитку. В якості пріоритетного напрямку (стратегічна ціль №1) визначено сприяння інклюзивному збалансованому низьковуглецевому економічному зростанню та життєстійкій інфраструктурі. В рамках цієї цілі визначені такі оперативні завдання як: зростання

ВВП, збільшення у структурі експорту продукції та послуг з високою часткою доданої вартості, підвищення продуктивності в економіці шляхом диверсифікації та технічної модернізації, зростання рівня зайнятості населення, формування організаційної інфраструктури підтримки підприємництва, підвищення ефективності використання природних ресурсів та ширшого застосування енергоефективних і екологічно безпечних технологій та ін.

Незважаючи на значний вклад вітчизняних науковців та законодавців щодо формування цілей сталого розвитку України та подолання проблем їх реалізації, на даний час більшість з них залишаються недосягненими. В особливості це стосується економічного аспекту. Так, у рейтингу країн світу (217 країн) за показником «розмір внутрішнього валового продукту» Україна на даний час займає 61 місце, за показником «розмір внутрішнього валового продукту на душу населення» – 158 місце [5]. За даними щорічного дослідження індексу інклюзивності економічного розвитку (The Inclusive Development Index), який оцінює ступінь поширеності позитивних ефектів економічного зростання на всі верстви населення, у 2018 році Україна посіла 49 місце серед 74 країн. Згідно з дослідженням, інклюзивність економічного розвитку в Україні за останні 5 років знизилася на 6,8% [6].

Метою статті є визначення та дослідження об'єктивних обмежень реалізації стратегії сталого розвитку України в економічному аспекті.

Вклад основного матеріалу дослідження. До основних чинників, що стримують процес реалізації стратегії сталого розвитку в економічному аспекті можна виділити такі:

1. Високий рівень зношеності основних виробничих засобів підприємств України. У табл. 1 наведено данні Державної служби статистики України [7] щодо наявності і стану основних засобів за видами економічної діяльності за 2016 рік.

Таблиця 1

Стан основних засобів за видами економічної діяльності в Україні за 2016 рік

Вид економічної діяльності	У фактичних цінах на кінець року, млн грн		Ступінь зносу, у %
	первісна (переоцінена) вартість	залишкова вартість	
1	2	3	4
Усього	8177408	3428908	58,1
Сільське господарство, лісове господарство та рибне господарство	270467	169711	37,3
Промисловість	3072954	939965	69,4
- добувна промисловість і розроблення кар'єрів	410018	186092	54,6
- переробна промисловість	1792101	422354	76,4
- постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря	796558	302198	62,1
- водопостачання; каналізація, поводження з відходами	74277	29321	60,5

Закінчення табл. 1

1	2	3	4
Будівництво	72810	46627	36,0
Оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів	175422	106558	39,3
Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність	1562079	772139	50,6
Тимчасове розміщування й організація харчування	29772	17287	41,9
Інформація та телекомунікації	94243	41878	55,6
Фінансова та страхова діяльність	70977	43215	39,1
Операції з нерухомим майном	804040	435769	45,8
Професійна, наукова та технічна діяльність	38671	18582	51,9
Діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування	1173933	232443	80,2
Державне управління й оборона; обов'язкове соціальне страхування	615	250	59,4
Освіта	3596	2059	42,7
Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	21245	9905	53,4
Мистецтво, спорт, розваги та відпочинок	20901	12713	39,2
Надання інших видів послуг	2775	1523	45,1

Ступінь зносу основних засобів у середньому по Україні складає 58,1%. Найбільша зношеність основних фондів спостерігається у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування – 80,2%, а також у промисловості – 69,4% (в особливості у переробній – 76,4%). Саме зношеність основних фондів промислових підприємств України викликає особливу занепокоєність, оскільки на даний час вклад промисловості у ВВП країни досить вагомий, а саме 24,6% у 2017 році [8]. Через значне зношення основних засобів посилюється технічна та технологічна відсталість підприємств, що значно стримує реалізацію таких цілей сталого економічного зростання, як [9]:

– збільшення частки доданої вартості підприємств, які належать до середньовисокотехнологічного сектору переробної промисловості (з 5,8% у 2015 році до 11,8% у 2030 році);

– підвищення частки експорту товарів з використанням у виробництві технологій високого і середньовисокого рівня (з 19,2% у 2015 році до 30% у 2030 році).

2. Висока енергоємність і низька енергоефективність економіки, залежність від імпорту паливно-енергетичних ресурсів. В аналітичній доповіді Інституту суспільно-економічних досліджень «Аналіз державних стратегічних документів України щодо врахування адаптованих для України Цілей Сталого Розвитку до 2030 року» [10] визначено, що в Україні найвищий рівень споживання енергоресурсів на одиницю ВВП і вона фігурує серед лідерів за обсягами забруднення в розрахунку на одиницю отриманої енергії. Певною мірою це зумовлено високим рівнем зношеності об'єктів енергетики та відповідної інфраструктури. Частка відновлюваних енергоресурсів залишається на крайній низькому рівні – 3% у загальному обсязі внутрішнього виробництва первинних енергоносіїв і близько 2% – у кінцевому сукупному енергоспоживанні.

3. Відсутність сприятливих умов ведення бізнесу. У табл. 2 наведено сучасні позиції ведення підприємницької діяльності в Україні на базі рейтингу Світового банку «Doing Business».

Таблиця 2

Україна в рейтингу Doing Business за показниками ведення бізнесу [11]

Показник	2018 рік	2017 рік	Зміна рейтингу
Рейтинг легкості ведення бізнесу	76	80	+4
Реєстрація підприємств	52	20	-32
Отримання дозволу на будівництво	35	140	+105
Підключення до системи енергопостачання	128	130	+2
Реєстрація власності	64	63	-1
Отримання кредитів	29	20	-9
Захист монетарних інвесторів	81	70	-11
Оподаткування	43	84	+41
Міжнародна торгівля	119	115	-4
Забезпечення виконання контрактів	82	81	-1
Вирішення неплатоспроможності	149	150	1

Сукупні рейтинги сприятливості умов ведення бізнесу засновані на 10 індикаторах і охоплюють 189 країн: 1 – «Реєстрація підприємств»; 2 – «Отримання дозволу на будівництво»; 3 – «Підключення до електромереж»; 4 – «Реєстрація власності»; 5 – «Отримання кредитів»; 6 – «Захист міноритарних інвесторів»; 7 – «Оподаткування»; 8 – «Міжнародна торгівля»; 9 – «Забезпечення виконання контрактів»; 10 – «Вирішення неплатоспроможності».

За даними рейтингу Doing Business 2018 Україна посіла 76 місце, тобто порівняно з 2017 роком наша

країна піднялася на чотири рядки з 80 місця [11]. Незважаючи на загальне підвищення рейтингу по більшості індикаторів Doing Business, Україна втратила позиції:

– на 32 пункти (з 20 на 52) знизився показник «Реєстрація підприємств»;

– на 11 пунктів (з 70 на 81) – «Захист міноритарних інвесторів»;

– на 9 (з 20 на 29) – «Отримання кредитів»; на 4 (з 115 на 119) – «Міжнародна торгівля» і по одному

пункту Україна втратила в категоріях «Реєстрація власності» і «Забезпечення виконання контрактів».

У проєкті «Стратегії сталого розвитку України до 2030» заплановано поступове підвищення позиції України у рейтингу легкості ведення бізнесу Doing Business (до 33 у 2030 році). Досягнення цієї цілі є проблематичним, оскільки на сьогодні вітчизняне підприємство існує та розвивається у складних умовах трансформаційної економіки і стикається з безліччю проблем: значний податковий тиск, наявність різного роду адміністративних бар'єрів, обмеження фінан-

сово-кредитних ресурсів, слабкість матеріальної, технічної, фінансової, менеджерської та кадрової складової діяльності підприємництва.

4. Проблеми розвитку малого бізнесу. В економічній політиці розвинених країн питання підтримки і розвитку малого бізнесу займають особливе місце, оскільки малі підприємства стали своєрідним індикатором загального стану справ в економіці.

Малий бізнес в Україні поступово розвивається, але за деякими показниками відстає від розвинених країн (табл. 3) [12].

Таблиця 3

Основні показники ролі малого бізнесу деяких розвинених країн та в Україні

Показник	США	Японія	Німеччина	Великобританія	Україна
Доля малого бізнесу в ВВП країни, у %	52	51,6	57	52	23,9
Доля малого бізнесу в загальній зайнятості, у %	50,1	69,5	69,3	55,5	48
Доля малого бізнесу в загальній кількості підприємств, у %	97,6	99,2	99,3	99,1	95

Як бачимо з табл. 3, Україна суттєво відстає від розвинених країн по внеску малого підприємства у ВВП. Лише по долі малого підприємництва в загальній кількості підприємств Україна наближається до показника США, але в останні роки спостерігається зменшення кількості малих підприємств.

Серед основних причин, які стримують розвиток малого підприємництва в Україні, можна виділити такі:

- недосконалість законодавства з питань розвитку та державної підтримки (у тому числі фінансово-кредитної) малого бізнесу;
- високий рівень податкового навантаження;
- недосконалість системи обліку та статистичної звітності малих підприємств;
- обмеженість інформаційно-консультативного забезпечення;
- недосконалість системи професійного розвитку кадрів для підприємницької діяльності;
- відсутність стимулів національних фінансових установ заохочувати й розширювати доступ для малих підприємств до страхових, фінансових, банківських послуг, зокрема до доступних кредитів.

5. Демографічні проблеми, а саме скорочення чисельності та старіння населення України. У табл. 4 наведено динаміку чисельності постійного населення України за 2010–2017 рр. (за даними Державної служби статистики України [7]).

Як бачимо з табл. 4 відбувається поступове щорічне скорочення постійного населення України. Найбільше зменшення чисельності населення спостерігалося у 2015 році (порівняно з 2014 роком на 2486,2 тис. осіб або 5,49%).

Таблиця 4

Динаміка чисельності постійного населення України за 2010–2017 рр.

Роки	Чисельність постійного населення України, тис. осіб	Абсолютне відхилення, тис. осіб	Темп зростання, %
2010	45782,6	-	-
2011	45598,2	-184,4	99,60
2012	45453,3	-144,9	99,68
2013	45372,7	-80,6	99,82
2014	45245,9	-126,8	99,72
2015	42759,7	-2486,2	94,51
2016	42590,9	-168,8	99,61
2017	42414,9	-176,0	99,59

Необхідно відзначити, що протягом усього періоду незалежності спостерігається від'ємний приріст населення – за 25 років кількість жителів скоротилася більше як на 9 млн осіб. За темпами скорочення населення Україна посідає 13 місце у світі. Очікувана тривалість життя становить 71,8 років (чоловіки – 67,1, жінки – 76,9) [10].

На фоні скорочення чисельності усього постійного населення України відбувається зменшення кількості зайнятих. У табл. 5 наведено динаміку чисельності зайнятого населення України (за даними Державної служби статистики України [7]).

Таблиця 5

Динаміка зайнятого населення України за 2010–2017 рр.

Роки	Чисельність зайнятого населення України		Абсолютне відхилення, тис. осіб	Темп зростання, %
	в середньому, тис. осіб	у % до постійного населення		
2010	19180,2	41,89	-	-
2011	19231,1	42,18	50,9	100,27
2012	19261,4	42,38	30,3	100,16
2013	19314,2	42,57	52,8	100,27
2014	18073,3	39,94	-1240,9	93,58
2015	16443,2	38,45	-1630,1	90,98
2016	16276,9	38,22	-166,3	98,99
2017	16156,4	38,09	-120,5	99,26

Як бачимо з табл. 5, починаючи з 2014 року в Україні спостерігається скорочення кількості зайнятого населення. У цілому лише 38% населення країни є зайнятим у різних сферах діяльності, що недостатньо для забезпечення реалізації стратегії сталого розвитку.

В Україні сформувалася структура населення, для якої характерна висока питома вага осіб старшого віку. На 1 січня 2017 року чисельність осіб у віці 60 років і старше – 22,5%, у віці 16–59 років – 61,3%. Середній вік населення України становив 41,1 року (чоловіків – 38,3, жінок – 43,5) [7]. Така вікова структура населення безумовно впливає на вікову структуру зайнятих.

У табл. 6 наведено результати порівняльного аналізу динаміки чисельності та структури зайнятого на-

селення України за віковими групами у 2010 та 2017 роках (за даними Державної служби статистики України [7]).

У 2017 році порівняно з 2010 роком спостерігається значне скорочення зайнятого населення (а саме на 20,28%) за усіма віковими групами. Найбільшим є скорочення зайнятого населення віком 15-24 років та 60-70 років. Як бачимо з табл. 6 у віковій структурі

зайнятого населення України у 2017 році переважають особи віком від 40 до 49 років та віком від 50 до 59 років. Найменшу питому вагу мають молоді особи віком 15-24 років та особи віком 60-70 років. Тобто можна зробити висновок, що загальне старіння населення України негативно відображається на віковій структурі зайнятого населення та сприяє старінню робочої сили.

Таблиця 6

Порівняльний аналіз динаміки чисельності та структури зайнятого населення України за віковими групами

Показник	2010 рік		2017 рік		Відхилення		
	тис. осіб	в %	тис. осіб	в %	абсолютне, тис. осіб	відносне, %	по структурі, %
Усе зайняте населення	20266,0	100	16156,4	100	-4109,6	-20,28	-
у тому числі за віковими групами							
15-24 роки	2188,9	10,8	1122,9	7,0	-1066	-48,70	-3,9
25-29 років	2680,7	13,2	2048,2	12,7	-632,5	-23,59	-0,5
30-34 роки	2579,0	12,7	2451,5	15,2	-127,5	-4,94	2,4
35-39 років	2574,8	12,7	2244,6	13,9	-330,2	-12,82	1,2
40-49 років	5134,0	25,3	4172,6	25,8	-961,4	-18,73	0,5
50-59 років	3952,3	19,5	3456,1	21,4	-496,2	-12,55	1,9
60-70 років	1156,3	5,7	660,5	4,1	-495,8	-42,88	-1,6

6. Відставання України від провідних країн світу за рівнем доходу населення (низький рівень як мінімальної, так і середньої зарплати).

У даний час в Україні заробітна плата не виконує свої функції. Її рівень забезпечує не більш 21% відтворення робочої сили, що не відшкодовує навіть прямих затрат праці і не викликає заінтересованості в перорієнтації робочої сили на пріоритетні сфери діяльності [13]. Невідповідність рівня доходів сучасним реаліям робить неможливим забезпечення необхідних умов життя і розвитку населення країни, близько 75% якого живуть за межею бідності [14]. Незважаючи на те, що з січня 2016 року спостерігається підвищення соціальних стандартів та збільшення розміру мінімальної заробітної плати, її рівень залишається одним з найнижчих порівняно з європейськими країнами.

Низький рівень доходів громадян України має ряд негативних наслідків, як для окремих підприємств, так і для держави в цілому. Так, на рівні підприємств можна виділити наступні:

- зниження мотивації працівників до ефективної, високопродуктивної праці;
- підвищення плинності кадрів, відтік кваліфікованих працівників;
- падіння попиту на продукцію вітчизняних товаровиробників, як наслідок зменшення купівельної спроможності населення.

На рівні держави негативними наслідками низьких доходів населення є:

- зниження якості життя громадян та рівня людського потенціалу країни;
- падіння темпів розвитку економіки в цілому в результаті стримування платоспроможного попиту населення;
- зменшення обсягу інвестицій в економічний розвиток, як наслідок відсутності у населення можливості накопичувати заощадження;
- загострення демографічних проблем в результаті падіння рівня життя населення; зростання злочинності тощо.

Висновки. Таким чином, для подолання обмежень реалізації стратегії сталого розвитку України та забез-

печення збалансованого економічного зростання необхідно вирішення таких завдань:

- технічне переоснащення виробництва на основі впровадження новітніх наукових досягнень;
- сприяння розвитку високотехнологічних виробництв, збільшення реалізації інноваційної продукції та експорту продукції високого ступеня переробки;
- стимулювання винахідницької активності, збільшення чисельності спеціалістів, які виконують науково-технічні роботи;
- впровадження енерго- і ресурсоощадливих та безвідходних технологій, широке застосування відновлюваних джерел енергії, розв'язання проблеми утилізації відходів, що утворюються у процесі господарської та іншої діяльності;
- формування сприятливого бізнесу-клімату, підтримування розвитку малого підприємництва: реформування системи оподаткування та адміністрування податків, дозвільної та контрольної системи, системи технічного регулювання; покращання умов ліцензування, умов експорту та митного регулювання; реформування реєстраційної системи; підвищення фінансового забезпечення;
- підвищення тривалості життя за рахунок зростання якості медичних послуг та їх доступності, зниження смертності в усіх вікових групах населення, особливо працездатного віку;
- збільшення реальних доходів населення шляхом державного регулювання заробітної плати та пенсійного забезпечення, проведення моніторингу рівня життя різних соціальних верств і груп з метою недопущення його зниження.

Список використаних джерел

1. Національна парадигма сталого розвитку України / за заг. ред. акад. НАН України Б. Є. Патона. Вид. 2-ге, перероб. і доп. Київ : Державна установа «Інститут економіки природокористування та сталого розвитку Національної академії наук України». 2016. 72 с.
2. Карпенко Ю.В. Парадигма модернізації економіки: становлення та розвиток. *Вісник економічної науки України*. 2017. № 1. С. 54-57.

3. Солоха Д.В., Белякова О.В. Основні підходи формування організаційно-економічного механізму інноваційного розвитку. *Вісник економічної науки України*. 2017. № 1. С. 84-87.

4. Стратегія сталого розвитку України до 2030 року. URL: http://www.ua.undp.org/content/dam/ukraine/docs/SDGreports/UNDP_Strategy_v06-optimize.pdf.

5. Рейтинг стран мира по уровню валового внутреннего продукта. URL: <https://gtmarket.ru/ratings/rating-countries-gdp/rating-countries-gdp-info>.

6. The Inclusive Development Index 2018. Summary and Data Highlights. URL: http://www3.weforum.org/docs/WEF_Forum_IncGrwth_2018.pdf.

7. Офіційний сайт Державної служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

8. Статистическая база данных – Европейская экономическая комиссия ООН. URL: <http://w3.unece.org/PXWeb/ru>.

9. «Цілі сталого розвитку: Україна»: національна доповідь / Міністерство економічного розвитку і торгівлі України. 2017. 174 с. URL: http://un.org.ua/images/SDGs_NationalReportUA_Web_1.pdf.

10. Аналіз державних стратегічних документів України щодо врахування адаптованих для України Цілей Сталого Розвитку до 2030 року : аналітична доповідь. Київ : Інститут суспільно-економічних досліджень, 2017. 84 с.

11. Бойченко Е. Б. Відтворення продуктивних сил в контексті розвитку регіонального соціуму: питання теорії, практики, діагностики : монографія. Київ : «Хай Тек Прес», 2015. 372 с.

12. Романська О. Аналіз статистичних показників розвитку підприємництва в Україні у 2015 році. URL: <http://platforma-msb.org/analiz-statystichnyh-pokaznykiv-rozvytku-pidpryyemnytstva-v-ukrayini-u-2015-rotsi/>.

13. Шляга О.В., Пархоменко Л. О. Проблеми заробітної плати в Україні та шляхи їх вирішення. *Економічний Вісник Запорізької державної інженерної академії*. 2014. URL: http://www.zgia.zp.ua/gazeta/evzdia_6_044.pdf.

14. Ігнатова О. М., Стародубцева Т. В., Тарасенко М. В. Статистична оцінка доходів населення. *Ефективна економіка*. 2013. №3. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1859>.

References

1. Paton B. Ye. (Ed.). (2016). *Natsionalna paradyhma staloho rozvytku Ukrainy* [National Paradigm of Sustainable Development of Ukraine]. 2nd, processing. and add. Kyiv, Institute of the Natural Resources Economics and Sustainable Development of the NAS of Ukraine [in Ukrainian].

2. Karpenko Yu.V. (2017). *Paradyhma modernizatsii ekonomiky: stanovlennia ta rozvytok* [Paradigm of the economy modernization: formation and development]. *Visnyk ekonomichnoi nauky Ukrainy – Bulletin of Economic Science of Ukraine*, 1, pp. 54-57 [in Ukrainian].

3. Solokha D.V., Bieliakova O.V. (2017). *Osnovni pidkhody formuvannia orhanizatsiino-ekonomichnoho mekhanizmu innovatsiinoho rozvytku* [The main approaches of the formation of the organizational-economic mechanism of innovative development]. *Visnyk ekonomichnoi nauky Ukrainy – Bulletin of Economic Science of Ukraine*, 1, pp. 84-87 [in Ukrainian].

4. *Stratehiia staloho rozvytku Ukrainy do 2030 roku* [Strategy of sustainable development of Ukraine till 2030]. *ua.undp.org*. Retrieved from http://www.ua.undp.org/content/dam/ukraine/docs/SDGreports/UNDP_Strategy_v06-optimize.pdf [in Ukrainian].

5. *Reyting stran mira po urovnyu valovogo vnutrennego produkta* [Rating of countries of the world in terms of gross domestic product]. (n.d.). *gtmarket.ru*. Retrieved from <https://gtmarket.ru/ratings/rating-countries-gdp/rating-countries-gdp-info> [in Russian].

6. *The Inclusive Development Index 2018. Summary and Data Highlights*. *www3.weforum.org*. Retrieved from http://www3.weforum.org/docs/WEF_Forum_IncGrwth_2018.pdf.

7. *Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy* [State Statistics Service of Ukraine]. (n.d.). *ukrstat.gov.ua*. Retrieved from <http://www.ukrstat.gov.ua/> [in Ukrainian].

8. *Statisticheskaya baza dannykh – Yevropeyskaya ekonomicheskaya komissiya OON* [Statistical Database - United Nations Economic Commission for Europe]. (n.d.). *w3.unece.org*. Retrieved from <http://w3.unece.org/PXWeb/ru> [in Russian].

9. *Tsili staloho rozvytku: Ukraina* [Sustainable Development Goals: Ukraine]. (2017). *un.org.ua*. Retrieved from http://un.org.ua/images/SDGs_NationalReportUA_Web_1.pdf [in Ukrainian].

10. *Analiz derzhavnykh stratehichnykh dokumentiv Ukrainy shchodo vrakhuvannia adaptovanykh dlia Ukrainy Tsilei Staloho Rozvytku do 2030 roku* [Analysis of state strategic documents of Ukraine to take into account adapted for Ukraine the Sustainable Development Goals to 2030]. (2017). Kyiv, Institute for Socio-Economic Research [in Ukrainian].

11. *Boichenko E. B. (2015). Vidtvorennia produktyvnykh syl v konteksti rozvytku rehionalnoho sotsiumu: pytannia teorii, praktyky, diahnostryky* [Reproduction of productive forces in the context of regional social development: issues of theory, practice, diagnostics]. Kyiv, HiTek Press [in Ukrainian].

12. *Romanska O. Analiz statystichnykh pokaznykiv rozvytku pidpryyemnytstva v Ukraini u 2015 rotsi* [Analysis of statistical indicators of entrepreneurship development in Ukraine in 2015]. *platforma-msb.org*. Retrieved from <http://platforma-msb.org/analiz-statystichnyh-pokaznykiv-rozvytku-pidpryyemnytstva-v-ukrayini-u-2015-rotsi/> [in Ukrainian].

13. *Shliaha O.V., Parkhomenko L. O. (2014). Problemy zarobitnoi platy v Ukraini ta shliakhy yikh vyrishennia* [Problems of wages in Ukraine and ways of their solution]. *Ekonomichniy Visnyk Zaporizkoi derzhavnoi inzhenernoi akademii – Economic Bulletin of the Zaporizhzhya State Engineering Academy*. *zgia.zp.ua*. Retrieved from http://www.zgia.zp.ua/gazeta/evzdia_6_044.pdf [in Ukrainian].

14. *Ihnatova O. M., Starodubtseva T. V., Tarasenko M. V. (2013). Statystichna otsinka dokhodiv naseleennia* [Statistical estimation of household incomes]. *Efektivna ekonomika – Effective economy*, 3. Retrieved from <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1859> [in Ukrainian].